

Inka Mäkelä

IHMISOIKEUSKYSYMYS VAI SUKUPUOLI-IDEOLOGIAA?

Eduskuntakeskustelua sukupuolivähemmistöistä

Yhteiskuntatieteiden tiedekunta
Kandidaatintutkielma
Helmikuu 2020

TIIVISTELMÄ

Inka Mäkelä: Ihmisoikeuskysymys vai sukupuoli-ideologiaa? Kansanedustajien puhetta sukupuolivähemmistöistä

Kandidaatintutkielma

Tampereen yliopisto

Yhteiskuntatutkimuksen tutkinto-ohjelma

Helmikuu 2020

Sukupuolivähemmistöjen asema Suomessa ei ole paras mahdollinen. Sukupuoli nähdään usein vain kaksijakoisena naisen ja miehen kategoriana, vaikka sukupuoli on moninainen ilmiö, jonka sisään mahtuu naisen ja miehen lisäksi myös useita sukupuolikokemuksia niiden väliltä ja ulkopuolelta. Tiukka binäärinen sukupuolikäsitys ilmenee etenkin lainsäädännössä, joka ei tunnusta binäärin ulkopuolisia sukupuoli-identiteettejä.

Tässä kandidaatintutkielmassa analysoin kansanedustajien argumentointia kahdessa sukupuolivähemmistöjä koskevassa keskustelussa alkuvuodelta 2019. Keskustelut ovat syntyneet lapsiasiavaltuutetun ja tasa-arvovaltuutetun kirjoittamien kertomusten pohjalta. Kertomuksissa valtuutetut kehottavat korjaamaan nykyisen translain ihmisoikeuksia loukkaavat epäkohdat, esimerkkinä sukupuolen korjaamiseen vaadittava lisääntymiskyvyttömyys. Tutkin diskurssianalyysin keinoin, millaista keskustelua lainsäätäjät aiheesta käyvät. Teoriataustana käytän Judith Butlerin (2015/1990) performatiivisuuden teoriaa sekä Kuhar & Paternotten (2017) esittelemää ”gender-ideologiaa” vastustavaa diskurssia.

Analyysin tulokset jakautuivat neljään kategoriaan: (1) väheksyminen, (2) sukupuoli ideologiana, (3) lapsen kasvurauhan tuho sekä (4) yhdenvertaisuus- ja ihmisoikeuskysymys. Keskustelu transsukupuolisista oli enimmäkseen hyvin transvastaista ja perustui siihen, ettei sukupuoli ole moninainen. Euroopassa yleistynyt anti-gender-liikkeen mukainen ajattelu näkyi selvästi myös Suomen kansanedustajien keskuudessa. Huoli lapsen turvallisuudesta ja kasvurauhasta oli monen argumentin keskeinen ajatus. Yhdeksästätoista puheenvuorosta vain neljä asettui puolustamaan sukupuolivähemmistöjä.

Avainsanat: sukupuolen moninaisuus, translaki, Butler, gender-ideologia, diskurssianalyysi

Tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck –ohjelmalla.

Sisällys

1. Johdanto	4
1.1 Käsitteiden määrittelyt	5
2. Tutkimuksen lähtökohdat	6
2.1 Lainsäädännöstä	7
2.1.1 Laki naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta 1986/609	7
2.1.2 Laki transseksuaalin sukupuolen vahvistamisesta 2002/563	8
2.1.3 Translain kokonaisuudistus	10
3. Sukupuolen performatiivisuus	10
3.1 Sukupuolen ilmaisu	12
3.2 Anti-gender liikehdintä Euroopassa	13
4. Argumentaatio tutkimuskohteena	14
4.1 Argumentaatiosta ja arvoista	14
4.2 Todellisuuden sosiaalinen rakentuminen ja valta	14
4.3 Tutkimuskysymys	15
4.4 Diskurssianalyysi	15
5. Tutkimuksen konteksti ja aineisto	16
5.1 Tasa-arvovaltuutettu ja lapsiasiavaltuutettu	16
5.2 Aineisto	17
5.2.1 Aineiston taustoja	17
5.3 Eettisyydestä	18
6. Eduskuntakeskustelua sukupuolesta	19
6.1 Väheksyminen	19
6.2 Sukupuoli ideologiana	20
6.3 Lapsen kasvurauhan tuho	21
6.4 Yhdenvertaisuus- ja ihmisoikeuskysymys	24
7. Johtopäätökset	25
8. Lähteet	28

1. JOHDANTO

Sukupuoli on aina ollut moninainen (Aarnipuu 2008, 21), mutta vasta viime aikoina sukupuolen moninaisuudesta on alettu puhua enemmän, ja se on saanut enemmän mediahuomiota (Huuska 2010, 158). Vasta kun ilmiölle saadaan sana, siitä voidaan käydä keskustelua ja se voidaan huomata ja tunnustaa (Ronkainen et al. 2014, 51-52). Termi *sukupuolen moninaisuus* viittaa siihen, että sukupuoli on laajempi ja moninaisempi ilmiö kuin vain kahteen sukupuolikategoriaan jakautuvat nainen ja mies (seta.fi). Sukupuolen moninaisuus on kohdannut yllättävän paljon vastustusta (Kuhar & Paternotte 2017, ks. tämän tutkielman kohta 3.3) siihen nähden, että sukupuoli on subjektiivinen kokemus, joka ei vaikuta muiden yksilöiden elämään. Tiukka kaksijakoinen sukupuolikäsitys vain aiheuttaa siihen kuulumattomille henkilöille pahaa oloa, mikä näkyy erityisesti transnuorten korkeissa itsemurhatilastoissa (Alanko 2014, 37-39). Sukupuolivähemmistöjen puutteelliset oikeudet ovat puhututtaneet jo pitkään (Pulkkinen & Rossi 2006, 12) ja monet ihmisoikeusjärjestöt ovat kampanjoineet tasa-arvoisemman ja oikeudenmukaisemman lainsäädännön puolesta.

Tämän kandidaatintutkielman aiheena on kansanedustajien argumentointi sukupuolen moninaisuutta käsittelevissä eduskuntakeskusteluissa alkuvuonna 2019.

Sukupuolen moninaisuuden huomioimista käsittelen juridisen näkökulman kautta eduskunnassa käytyjen keskustelujen perusteella. Koska näkökulmani on vahvasti sidoksissa lainsäädäntöön, haluan tutkia sitä, miten lainsäätäjät eli kansanedustajat keskustelevat transsukupuolisia koskevasta lainsäädännöstä ja siihen tehtävistä muutoksista. Tarkastelen diskurssianalyysin keinoin, millaisin argumentein kansanedustajat puhuvat aiheesta.

Nykyinen Suomen lainsäädäntö ei huomioi kahtiajakoisen sukupuolijaottelun ulkopuolisia sukupuolia ja identiteettejä, vaan tekee ne olemattomaksi (ks. tämän tutkielman kohta 2.2). Haluan osoittaa, että tämän pitää muuttua. Tutkimuksen tavoite saattaa olla poliittinen, mutta en näe sitä ongelmaksi. Feministisellä tutkimuksella on usein poliittinen tavoite (Anttonen et al. 2000, 16) ja kuten feministisellä tutkimuksella, myös tällä on tietynlainen emansipatorinen luonne. Pyrin kuitenkin pitämään aiheeseen tutkijan tieteellisen etäisyyden ja pohtimaan omaa subjektipositiotani tätä tutkielmaa tehdessä.

Ensimmäiseksi määrittelen tutkielman lukemisen kannalta merkittävät käsitteet, jonka jälkeen kerron tarkemmin tutkimuksen lähtökohdista sekä nykyisestä sukupuoleen liittyvästä lainsäädännöstä. Kappaleessa 3 esittelen Judith Butlerin sukupuolen performatiivisuuden teoriaa sekä sukupuolen moninaisuutta vastustavaa anti-gender-

liikettä. Kappaleissa 4 ja 5 kerron tutkimukseni metodisista valinnoista ja esittelen aineiston sekä aineiston kannalta tärkeitä huomioita. Sen jälkeen siirryn itse analyysiosioon, joka jakautuu neljään alakategoriaan. Lopuksi pohdin analyysistä esiin tulleita kysymyksiä ja nostan tiettyjä ristiriitaisuuksia esiin.

1.1 Käsitteiden määrittelyt

Tutkielmani aiheeseen liittyy paljon käsitteitä, joiden ymmärtäminen helpottaa aiheen ymmärtämistä, ja siksi niihin on hyvä tutustua heti aluksi. Seuraavaksi määrittelen tärkeimmät tässä tutkielmassani käyttämäni käsitteet Setan sateenkaarisnastoa (seta.fi) apuna käyttäen. Listaukseen on helppo palata myös kesken lukemisen, jos on tarvetta.

Cis-sukupuolinen: Henkilö, joka tuntee olevansa sitä sukupuolta, johon hänet on syntymässä määritetty.

Intersukupuolinen: Henkilö, jonka kehon sukupuolitettut piirteet eivät vastaa yksiselitteisesti miehen tai naisen piirteitä.

Itsemääräämisoikeus: Oikeus itse päättää omista asioistaan (suomisanakirja.fi). Sukupuolen kohdalla oikeus määritellä itse sukupuolensa sekä nauttia kehollista koskemattomuutta.

Juridinen sukupuoli: Lain tunnistamat sukupuolet, Suomessa tällä hetkellä nainen ja mies. Väestörekisteriin ja muille virallisille tahoille ilmoitettu sukupuoli.

Muunsukupuolinen: Henkilö, joka ei tunne kuuluvansa kumpaankaan binäärisen nais-mies-jaottelun kategoriaan; kokee olevansa niiden välissä tai niiden ulkopuolella.

Sukupuolen ilmaisu: Henkilökohtainen tapa ilmaista omaa sukupuoli-identiteettiään. Vaatetus, ulkonäkö, käytös, eleet yms. Tietoinen tai tiedostamaton.

Sukupuolen korjaaminen: Lääketieteellinen ja/tai juridinen prosessi, jolla henkilö korjaa esim. kehonsa sukupuolituneita piirteitä (tai henkilötunnuksensa) vastaamaan paremmin omaa sukupuoli-identiteettiään.

Sukupuolen moninaisuus: Sukupuoli on moninainen ja yksilöllinen kokemus, eikä se ole palautettavissa ainoastaan kahteen toisilleen vastakkaisiin sukupuoliin, mieheen ja naiseen.

Sukupuoli-identiteetti: Henkilön oma kokemus omasta sukupuolestaan.

Sukupuolinormi: Yhteiskunnan oletus siitä, että sukupuoli on muuttumaton ja ainoastaan biologian määriteltävissä. Kaikki ovat joko naisia tai miehiä ja käyttäytyvät sen mukaan. Usein yhteydessä heteronormiin, eli siihen että nämä kaksi sukupuolta ovat vastakkaiset, toisiaan täydentävät ja, joiden välillä on seksuaalista kiinnostusta.

Sukupuolivähemmistöt: Trans- ja intersukupuoliset, joskus muunsukupuoliset tai sukupuolettomat mainitaan lisäksi erikseen. Kaikki sukupuoliristiriitaa kokevat ihmiset.

Transsukupuolinen: Henkilön sukupuoli-identiteetti ei vastaa syntymässä määritettyä sukupuolta. Kattokäsite kaikille cissukupuolisuudesta eroaville.

2. TUTKIMUKSEN LÄHTÖKOHDAT

Sukupuoli on sosiaalinen konstruktio, jota luodaan jokapäiväisissä tekemisen malleissa. Sukupuoli ei siis ole luonnollisesti kaksijakoinen, vaan se on tehty sellaiseksi. Sukupuolijako on kontingentti: se on saatu näyttämään luonnolliselta, vaikka se on pelkkää performatiota, eikä ollenkaan välttämätön. (Butler 2015/1990). Tätä Judith Butlerin performatiivisuuden teoriaa käytän teoriapohjana tässä tutkielmassa. Koska sukupuoli on todellisuudessa moninainen, mutta ahdettu kahteen ”vastakkaiseen” lokeroon, jotka jättävät kaikki muut sukupuolen kokemisen tavat ulkopuolelle, koituu tästä vaikeuksia ja ahdistusta sukupuolivähemmistöille. Yhteiskunta ei tunnusta kaikkien ihmisten olemassaoloa.

Transsukupuolisuuden tutkimus on Suomessa nuori ja aukkoinen tieteenala (Huuska 2010, 155-156). Etenkin transihmisten asemaa ja oikeuksia on tutkittu vasta vähän, mikä selviää, kun yrittää etsiä aiheeseen sopivia lähteitä. Suuntia tutkimukselle on siis monia. Rajaan tämän tutkielman aiheen vuoden 2019 eduskuntakunnan sisäisiin keskusteluihin sukupuolivähemmistöistä. Analysoin tasa-arvovaltuutetun ja lapsiasiavaltuutetun vuoden 2018 kertomusten pohjalta syntynyttä eduskuntakeskustelua, jota valtuutettujen nostamat epäkohdat transihmisten asemasta herättävät kertomusten julkaisun jälkeen.

Valitsin juuri tämän aiheen, sillä sukupuolivähemmistöjen oikeudet ovat minulle tärkeitä. Koska Suomea sanotaan tasa-arvon edelläkävijäksi (stm.fi), luulin ennen, ettei mitään ole vialla.¹ Sitten tapasin sukupuolivähemmistöön kuuluvia ihmisiä, kuulin tarinoita ja luin aiheesta. Täällä tasa-arvoisessa Suomessa esiintyykin paljon ihmisoikeusloukkauksia. Korjatakseen sukupuolensa on oltava lisääntymiskyvytön (Laki transseksuaalin sukupuolen vahvistamisesta 2002/563 § 1). Tästä vaatimuksesta Suomi on

¹ Toimihenkilöliitto ERTOn vuonna 2019 teettämästä kyselystä kävi ilmi, että suomalaisten on vaikea arvioida sukupuolivähemmistöjen tasa-arvon toteutumista työelämässä suhteessa valtaväestöön. 28% vastaajista ei osannut vastata asiaan liittyvään kysymykseen. (erto.fi.)

saanut moitteita Euroopan ihmisoikeustuomioistuimelta (seta.fi). Intersukupuoliset lapset leikataan täysin tarpeettomin kosmeettisin leikkauksin heti syntymässä, jotta heidän kehonsa olisi yhteiskunnallisesti hyväksytty miehen tai naisen keho. Tämä loukkaa lapsen kehoista itsemääräämisoikeutta (em.). Lisäksi voimassaolevan lainsäädännön mukaan omaa juridista sukupuoltaan ei voi korjata ennen pitkää ja vaivalloista lääketieteellistä prosessia. Tämä on ongelmallista siksi, että kaikki juridista sukupuoltaan korjaavat eivät tarvitse lääketieteellistä korjausta. Väärä juridinen sukupuoli voi tulla ongelmaksi myös lääketieteellisen korjaushoidon aikana, kun kehon piirteet alkavat muistuttaa vähemmän oletettua sukupuolta. Lainsäädäntö on pohja ihmisoikeuksille, joten lakia säättävä eduskunta on luonteva tutkimuskohde sukupuolivähemmistöjen oikeuksien teemoista.

2.1 Lainsäädännöstä

”Ihmisoikeudet eivät ole mielipidekysymys, ihmisillä on niistä mielipiteitä, mutta ne eivät ole mielipidekysymys” (Setan koulutussuunnittelija Marita Karvinen kevään 2019 Setan prometheusleirivierailijakoulutuksessa). Harvoin tulee ajatelleeksi, kuinka paljon lainsäädäntö määrittelee sukupuolta. Vaikka laissa puhutaan paljon sukupuolesta, ei sukupuolen käsitettä ole kuitenkaan määritelty tarkkaan. (Rantala 2019). Toisaalta lain tehtävänä on varmistaa kansalaisten tasa-arvoinen kohtelu sekä vahvistaa yhdenvertaisuutta, mutta sukupuolivähemmistöjen kohdalla lainsäädäntö on hyvin ristiriitainen ja osin myös loukkaava ja yksilön omakohtaista sukupuolikokemusta väheksyvä. Seuraavaksi esittelen kaksi sukupuoleen vahvasti liittyvää lakia: tasa-arvolain sekä nykyisen transsukupuolisia koskevan lain. Samalla tuon esiin lakeihin liittyviä ristiriitaisuuksia ja ongelmia sekä kerron, minkälaisia uudistuksia sukupuolivähemmistöjä koskevaan lainsäädäntöön useat ihmisoikeusjärjestöt ajavat.

2.1.1 Laki naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta 1986/609 Tasa-arvolain, viralliselta nimeltään laki naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta, ”tarkoituksena on estää sukupuoleen perustuva syrjintä ja edistää naisten ja miesten välistä tasa-arvoa” (finlex.fi). Lain mukaan kaikenlainen syrjintä sukupuolen perusteella on kielletty (vrt. kuitenkin ns. positiivinen syrjintä, esimerkiksi sukupuolikiintiöt). Vuonna 2015 lakiin lisättiin myös sukupuoli-identiteettiin tai sukupuolen ilmaisuun perustuva syrjinnän kieltö ja sen ennaltaehkäisy (tasa-arvo.fi, A). Tällä lisäyksellä haluttiin huomioida myös erilaiset sukupuoli-identiteetit.

Lain sisällössä määritellään käsitteet sukupuoli-identiteetti ja sukupuolen ilmaisu seuraavalla tavalla: ”*Sukupuoli-identiteetillä* tarkoitetaan tässä laissa henkilön

kokemusta omasta sukupuolestaan. *Sukupuolen ilmaisulla* tarkoitetaan tässä laissa sukupuolen tuomista esiin pukeutumisella, käytöksellä tai muulla vastaavalla tavalla.”

Vaikka lain tarkoituksena on tukea kaikkia sukupuolia, sen nimi pohjautuu silti vain naisiin ja miehiin. Nimi voisi olla tasa-arvolaki. Lain nimi on kuitenkin syntynyt poliittisesti. (tasa-arvo.fi, B.) On ristiriitaista, että sukupuolten tasa-arvoa ajavan lain nimi itsessään rajaa tietyt sukupuolet ulos. Tätä voisi verrata tilanteeseen, jossa jonkun Suomen lain nimi olisi ”valkoihoisten ihmisten laki”, mutta silti se kattaisi ihan kaikenväriset ihmiset. Tietyt identiteetit hävitetään olemalla mainitsematta niitä. Tasa-arvolaissa puhutaan vain miehistä ja naisista, mutta mainitaan kuitenkin sukupuoli-identiteetin ilmaisu. Tarkoitetaanko tälläkin kuitenkin vain binääristä sukupuolikäsitystä? Kuitenkin mainitaan myös syrjinnän kieltö fyysisten ulkoisten ominaisuuksien perusteella, jotka eivät suoraan ole naisen tai miehen. Voikin olla, että myös lain sisältö on tiukan poliittisen keskustelun tulos. Jotta konservatiivisemmat puolueet ovat hyväksyneet lain sisällön, on sukupuolen moninaisuuden huomiointia ollut pakko hieman peitellä.

Tasa-arvo on jatkuvan määrittelyn kohteena (Nousiainen 2014, 31-56). Poliittisesti vastakkaisillakin puolilla olevat tahot voivat molemmat kannattaa tasa-arvoa. Tasa-arvo tarkoittaa heille vain eri asioita. Tasa-arvo voi siis muodostua tietyissä tilanteissa ns. tyhjäksi merkitsijäksi, joka tarkoittaa sanaa, jonka merkitys on vaihteleva tai määrittelemätön (tieteentermipankki.fi). Kun asian pukee tasa-arvon edistämiseksi, oli se sitä tai ei, on helpompaa saada siihen muiden kannatusta. Esimerkiksi keskusteluissa tasa-arvoisesta avioliittolaista myös lakia vastustava osapuoli vetosi tasa-arvoon (PTK12/2014 vp).

2.1.2 Laki transseksuaalin sukupuolen vahvistamisesta 2002/563
Nykyinen transsukupuolisuutta koskeva laki (*Laki transseksuaalin sukupuolen vahvistamisesta 2002/563*) on myös sekä nimeltään että sisällöltään ongelmallinen. Lain nimessä esiintyvä sana *transseksuaali* ei ole korrekti termi, vaan käännösvirhe englannin kielen sanasta *transsexual*, jossa *sex* viittaa sukupuoleen, ei seksuaalisuuteen tai seksiin. Oikea termi on *transsukupuolisuus*. (Suhonen 2007, 54.) Puhekielessä onkin syntynyt parempi kyseiseen lakiin viittaava sana, *translaki*, jonka ihmisoikeusjärjestöt (mm. Trans ry, Seta ry, Amnesty International) ovat lanseeranneet itselleen ja joka on yleistynyt myös laajempaan käyttöön ihan eduskuntaan asti. Epäkorrektin nimen lisäksi nykyinen translaki on vanhentunut, konservatiivinen ja yksilön itsemääräämisoikeutta loukkaava. Seuraavaksi kerron miksi.

Laissa puhutaan henkilön sukupuolen vahvistamisesta vastakkaiseen sukupuoleen kuin mihin hänet on syntymässä määritelty. Sukupuolen juridinen vahvistaminen onnistuu, mikäli henkilö ”esittää lääketieteellisen selvityksen siitä, että hän pysyvästi kokee kuuluvansa vastakkaiseen sukupuoleen ja että hän elää tämän mukaisessa sukupuoliroolissa sekä siitä, että hänet on steriloitu tai että hän muusta syystä on lisääntymiskyvytön”. (finlex.fi.) Sukupuolen vahvistaminen katsotaan vahvasti lääketieteelliseksi prosessiksi, eikä lääketieteellistä ja juridista puolta eroteta toisistaan. Sukupuoli nähdään kahtiajakoisena, joista toinen sukupuoli on toiseen suhteutettuna vastakkainen. Lisäksi edellytyksenä on esittää tiettyä sosiaalisesti rakentunutta sukupuoliroolia. Kuitenkin henkilö, jonka sukupuolikokemus vastaa syntymässä määriteltyä sukupuolta (cis-sukupuolinen), saa poiketa stereotyyppioista ilman suurempia ongelmia (Rantala 2019). Palaan sosiaalisesti rakentuneeseen sukupuoleen tarkemmin tutkielman kohdassa 3.

Vaikka lakiin on tehty vuosien mittaan pieniä sisällöllisiä tai rakenteellisia muutoksia (finlex.fi), ei ongelmia ole saatu korjattua. Yksi suurimmista nykyisen translain ihmisoikeusloukkauksista on vaatimus lisääntymiskyvyttömyydestä, mikä loukkaa yksilön kehon itsemääräämisoikeutta. Lisääntymiskyvyttömyydellä valtio loukkaa ihmisen oikeutta keholliseen koskemattomuuteen sekä yksityiselämän suojaan (translaki2019.fi). Suomen lainsäädännön ihmisoikeusloukkauksia joutuvat kokemaan myös intersukupuoliset lapset. ”Intersukupuolisuus tarkoittaa joukkoa erilaisia kehon variaatioita, joissa sukupuolitettut piirteet, kuten kromosomit, sukuelimet tai hormonitoiminta eivät ole yksiselitteisesti nais- tai miestyyppilliset” (seta.fi). Intersukupuoliset vauvat usein leikataan kosmeettisista syistä vastaamaan lähimpiä yhteiskunnan tunnistamia sukuelimiä. Lääkäri päättää kumpaan sukupuoleen lapsi leikataan, mikä puolestaan vaikuttaa siihen, kumpaan sukupuoleen lapsi kasvatetaan. Suomessa Oulun keskussairaala on ainoa, jossa vauvojen kosmeettisen leikkauksen saa jättää väliin. (Seta ry:n lausunto 24.1.2019.) Silti lain edessä intersukupuolisia ei ole olemassa.

Euroopan unionin perusoikeudet sisältävät oikeuden ruumiilliseen ja henkiseen koskemattomuuteen (fra.europa.eu), jota intersukupuolisten lasten tarpeeton sukuelinkirurgia sekä transsukupuolisten lisääntymiskyvyttömyysvaatimus rikkovat. Mm. Euroopan ihmisoikeustuomioistuin ja Euroopan komissio ovat todenneet lisääntymiskyvyttömyysvaatimuksen ihmisoikeuksia rikkovaksi (seta.fi). Lisäksi YK:n ihmisoikeusjulistuksen (v.1948) kuudennen artiklan mukaan ”[j]okaisella ihmisellä on kaikkialla oikeus siihen, että hänet henkilönä tunnustetaan lain edessä”. Vain kaksi

sukupuolta tunnistava valtiojärjestelmä ei tunnusta binäärisen sukupuolijärjestelmän ulkopuolella olevien ihmisten olemassaoloa lain edessä. Nykyisen translain puitteissa sukupuolen moninaisuus ei ole sallittua. Vaikka laki kieltää sukupuoliperustaisen syrjinnän, väestötietojärjestelmä pakottaa jokaisen olemaan joko mies tai nainen. (Rantala 2019). Koska sukupuolivähemmistöjen oikeudet ja asema ovat niin heikolla tasolla, ei ole ihme, että useat kansalaisjärjestöt ajavat nykyisen translain kokonaisuudistusta. Seuraavassa kappaleessa esittelen, minkälaisilla uudistuksilla Seta ry:n mukaan tilanne saataisiin paremmalle tasolle.

2.1.3 Translain kokonaisuudistus

Kansalaisjärjestöjen ajamaan translain kokonaisuudistukseen kuuluu juridisen sukupuolenkorjaamisprosessin erottaminen lääketieteellisestä prosessista. Juridisen sukupuolen vahvistamisen tulisi perustua omaan ilmoitukseen, eikä lääkärin arvioon ja pitkään lääketieteelliseen prosessiin (Repo 2018, 14-21). Lisääntymiskyvyttömyyden vaatimus sekä velvoite täysi-ikäisyydestä halutaan poistaa prosessin ehdoista (koskee juridista sukupuolimerkintää). Lisäksi mahdollisuutta kolmanteen (tai useampaan) sukupuolivaihtoehtoon tulisi selvittää ja intersukupuolisten lasten tarpeeton sukelinkirurgia lopettaa. Itsemääräämisoikeus sukupuoleen täyttyy esim. Norjassa, Tanskassa ja Argentiinassa. (seta.fi.) ”Suomessa perinteisesti luotetaan lakiin. Jos asenneilmapiiriä tahdotaan muuttaa, voidaan ihan hyvin reippaasti muuttaa lakia. Yleinen käsitys seuraa perässä”, Helsingin yliopiston väitöskirjatutkija Marjo Rantala (2019) toteaa translakiin liittyen.

3. SUKUPUOLEN PERFORMATIIVISUUS

Niiden, joiden ei ole ikinä tarvinnut kyseenalaistaa omaa sukupuoltaan, on vaikea ymmärtää niitä, joille sukupuoli on monimutkaisempi: niitä, joille jokapäiväinen elämä tuottaa ahdistusta yhteiskunnan tiukkojen sukupuolikategorioiden takia. On yleinen käsitys, että sukupuoli määräytyy ainoastaan biologisin perustein ja että se on muuttumaton ja ulkopuolisten määritettävissä (Aarnipuu 2008, 13; ks. *sukupuolinormi*). Trans- ja intersukupuolisten ihmisten olemassaolo on kuitenkin täysin tosi asia, vaikka yhteiskunta olisi tunnustamatta

muita sukupuolia kuin nainen ja mies. Sukupuoli on henkilökohtainen osa identiteettiä, ja vain henkilö itse voi tietää oman sukupuolensa (em., 62).

Sukupuoliroolit, sukupuolelle tyypillinen toiminta ja ulkonäkö näyttäytyvät essentialistisina eli luonnollisina ja annettuina. Sukupuolen ”kaavan” toistaminen on kuitenkin vain *saatu näyttämään* luonnolliselta ja ainoalta oikealta vaihtoehdolta. Tässä osiossa käsittelen sukupuolta toistuvan tuottamisen tuloksena ja rikon välttämättömältä näyttävää sukupuolijaottelua Butlerin performatiivisuuden käsitettä hyväksikäyttäen.

Sukupuoli on sosiaalinen konstruktio, joka on riippuvainen kulttuurista, syntyy vuorovaikutuksessa ja jota luodaan performatiivisella toistolla. Tällainen konstruktivistinen käsitys sukupuolesta on peräisin Judith Butlerilta, joka on yksi tunnetuimmista sukupuolentutkimuksen teoreetikoista. Teoksessaan *Hankala sukupuoli* (2015/1990) Butler puhuu sukupuolen performatiivisuudesta. Sukupuolen performatiivisuuden teorian pohjana on ranskalaisen feministin Simone de Beauvoirin ajatus siitä, että naiseksi ei synnytä, naiseksi tullaan (Beauvoir 1949, 8). Butler on vienyt performatiivisuutta eteenpäin. Hän tarkastelee sukupuolta genealogisesti, mikä tarkoittaa, että ”[s]ukupuolelle ei pidä pyrkiä löytämään pohjaa, perustaa tai alkuperäistä tilaa, vaan pikemminkin on tarkasteltava sitä, miten sukupuoli asiana on rakentunut itsestään selvästi olemassa olevalta näyttäväksi.” Näin sukupuoli kategoriana tehdään kontingentiksi eli ei-välttämättömäksi. (Anttonen et al. 2000, 48; 59.)

Feministisessä keskustelussa puhutaan paljon eron politiikasta eli siitä onko naisten ja miesten välillä essentialistinen ero ja pitäiskö eroja häivyttää vai korostaa. (Rojola 1996, 159-161). Butler haluaa hävittää sukupuolikategoriat eikä kannata eron politiikkaa (vrt. esim. Braidotti²). Koska Butlerin mukaan sukupuoli on sosiaalisesti rakentunut, ei luonnollista sukupuolten eroa ole olemassa. Butler ei myöskään pidä 1960-luvulla feministiseen teoretisointiin mukaan tulleesta jaosta sosiaaliseen (gender) ja biologiseen/ruumiilliseen sukupuoleen (sex). Termillä *gender* pyrittiin juuri korostamaan sitä, että sukupuoli, naiseus ja miehisuus, on sosiaalisten järjestysten ja vallankäytön synnyttämä. Butlerin mielestä gender-sex-jaottelu kuitenkin ainoastaan korostaa ruumiillisen sukupuolen (sex) essentialistista olemista. Myös ruumiillinen sukupuoliero on tuotettu ja kontingentti. (em., 49-50; Pulkkinen & Rossi 2006, 9; Butler 2015, 54-56.)

Yksi radikaalin sukupuolieron teorian kannattaja on feminismen teoreetikko Rosi Braidotti, joka puhuu positiivisesta sukupuolierosta, jota tulisi tunnustaa (Anttonen et al 2000, 28).²

3.1 Sukupuolen ilmaisu

Englannin kielen sana *passing* viittaa sukupuoli-kontekstissa ”läpimenemiseen” tietyn sukupuolen edustajana. Transmiehelle ja -naiselle on erittäin tärkeää, että ympärillä olevat ihmiset tunnistavat heidät heidän oikean sukupuolensa perusteella ja käyttäytyvät heitä kohti sen mukaisesti esimerkiksi käyttämällä sukupuolitettua kieltä oikein. (Priya & Panniko 2018.) Tällöin sukupuolen esittäminen ja tekeminen menevät läpi eli ovat tarpeeksi uskottavia. Toisinaan ”läpimenemiseen” vaikuttavat asiat saattavat olla todella pieniä ulkonäköön liittyviä seikkoja. Omaelämäkerrassaan transsukupuolinen Dhillon Khosla kertoo hänen terapeuttinsa ohjeistaneen, että Khoslan kannattaa leikata hiuksensa entistä lyhyemmiksi ja ottaa toinen korvakoru pois mennäkseen helpommin läpi miehestä (pass as male) (Khosla 2006, 36).

Läpimeneminen ei ole ainoastaan transsukupuolisille tärkeää. Green (2004) toteaa, että ”passing as a man” on merkittävää kaikille miehille, niin trans- kuin cis-miehillekin³. Jokainen haluaa tulla tunnistetuksi oikein ja arvostetuksi omassa sukupuolestaan. Silloin yksilö tuntee tullessa nähdyksi omana itsenään. (Green 2004, 187.) Transsukupuolisten kohdalla sukupuolen esittämisen yksityiskohtaiset aspektit korostuvat. Onkin pohdinnan arvoinen kysymys, millä perusteella teemme sukupuoli-oletuksia ihmisistä ja missä menee ne sukupuolen läpimenemisen rajat.

Läpimeneminen on itsessään ongelmallinen asia. Miksi ”oikeanlaista” sukupuolta tarvitsee esittää? Priyan & Pannikon (2018) artikkelissa sanotaan, että läpimeneminen vahvistaa ihmisen sukupuoli-identiteetin ja sosiaalisen roolin. Herrmann (1991, 179) toteaa läpimenemisen vakuuttavan ”tuntemattoman yleisön” siitä, että henkilö todella kuuluu omaan sukupuoleensa. Tässä juuri piilee asian ongelma. Miksi ihmisen kuuluu hakea hyväksyntä omalle identiteetilleen ja olemassaololleen ulkopuolelta? Ei tietenkään tule kritisoida kenenkään sukupuolen ilmaisua. Jokainen saa näyttää halutessaan niin ”miehiseltä mieheltä” ja ”naiselliselta naiselta” kuin mahdollista. Sukupuoli on jana, jonka molemmat ääripäät ovat yhtä lailla olemassa, samoin kuin kaikki sukupuolen moninaisuus ääripäiden välillä. Mutta jos ulkopuoliset jollain tapaa rajoittavat yksilön sukupuolen ilmaisun vapautta, tekevät rajanvetoja, eivätkä hyväksy ihmistä oman sukupuolensa edustajana, jos hän ei näytä tietynlaiselta, on kyse ongelmasta. Jo termi suvaitsevaisuus on hankala. Suvaitsevainen ihminen on ”normaali”, joka suvaitsee ”erilaista” ihmistä. Aivan kuin sukupuolivähemmistöön kuuluvan henkilön tulisi pyytää lupa

³ cis-sukupuolinen tarkoittaa sitä, että oma sukupuoli-identiteetti vastaa syntymässä määritettyä sukupuolta, cis-mies on siis syntymässä mieheksi määritetty henkilö, joka myös tuntee olevansa mies

omalle olemassaololleen, jonka sitten suvaitsevainen ihminen antaa, ja vähemmistöön kuuluvan tulee olla tästä luvasta kiitollinen. Mutta ulkopuolisten mielipiteellä ei tulisi olla väliä. Ei ole väliä, mitä mieltä homoista tai transsukupuolisista ollaan. Jokainen vähemmistöön kuuluva yksilö on silti olemassa, ja hänen kuuluu saada olla olemassa, juuri omana itsenään. Kellään muulla ei ole oikeutta määrittää tai kyseenalaistaa toisen sukupuolta kuin henkilöllä itsellään, pukeutuipa hän minkälaisiin vaatteisiin tahansa.

3.2 Anti-gender liikehdintä Euroopassa

2010-luvulla Eurooppaan on ilmaantunut ns. anti-gender-liike, joka sanoo vastustavansa mm. feminismiä, lisääntymisoikeuksia, LHBTIQ-oikeuksia⁴, koulujen seksuaali- ja sukupuolivalistusta sekä sukupuolentutkimusta. Näitä tekijöitä liike nimittää osaksi "gender-ideologiaa". Mielenosoituksia "gender-ideologiaa" vastaan on esiintynyt useissa Euroopan maissa, ja vaikka maiden välillä on joitain eroja, voidaan liikkeen toimintaa kutsua transnationaaliseksi eli monikansalliseksi. Liikkeen pohjana toimivat sekä konservatiiviset uskonnolliset arvot, etenkin katolilaisuus, että nouseva oikeistolainen populismi. "Gender-ideologian" uhkaa käytetään tyhjänä merkitsijänä, mikä sallii yhteistyön ja samanmielisyyden useiden toimijoiden kanssa, sillä termiä ei ole tarkasti määritelty. Näin voidaan populismille tyypillisesti asettua vastakkain me uhrit ja ne uhka (pelon politiikka). (Kuhar & Paternotte 2017, 2-15.) Anti-gender liike pitää "gender-ideologian" äitinä Judith Butleria (em.,5), jota vastaan järjestettiin mielenosoitus Brasiliassa marraskuussa 2017 (insidehighered.com).

Anti-gender -liike näkee "gender-ideologian" yhteiskuntaa tuhoavana, epäluonnollisena salaliittona ja jopa fasismia vaarallisempana totalitarismin muotona. Erityisen vaarallisen "gender-ideologiasta" tekee se, että sitä valheellisesti peitellään tasa-arvolla, oikeudenmukaisuudella ja yksilön vapaudella. Syrjimättömyyden varjolla ihmisille syötetään piilotettua poliittista ideologiaa, joka on vastoin maalaisjärkeä ja luonnon järjestystä. "Gender-ideologiaa" on kuvattu kommunismin tuhkista nousseeksi, uudeksi vasemmistolaiseksi ideologiaksi, jota ajavat feministilobbyajat ja Brysselin eliitti. Vahvistaakseen kuvaa kaukaa tulleesta ja vieraasta ideologiasta, "gender-ideologian" vastustajat käyttävät englannin kielistä "gender"-termiä, eivätkä käännä sanaa kansankielelle. (Kuhar & Paternotte 2017, 4-14.)

⁴ LHBTIQ tulee sanoista lesbo, homo, bi, trans, inter ja queer

4. ARGUMENTAATIO TUTKIMUSKOHTENA

4.1 Argumentaatiosta ja arvoista

Keskustelu sukupuolesta on usein hyvin arvolatautunutta, johtuen jo itse *sukupuoli*-käsitteen arvolatautuneisuudesta (Kaakkuri-Knuutila 1998, 264). Samaa arvolatautuneisuutta on havaittavissa myös tämän tutkimuksen aineistossa. Seuraavaksi kerron hieman argumentoinnin ja arvojen yhteydestä.

Puheen retorinen analyysi tuo tietoa puhujan arvomaailmasta ja oletetuista jaetuista arvoista (Kaakkuri-Knuutila 1998, 264). Argumentoinnissa arvot ovatkin tärkeässä osassa mitä tulee puheen vaikuttavuuteen. Puhe kohdistetaan aina jollekin yleisölle. Perelman (2007, 21) määrittelee yleisöksi ”kaikki ne, joihin puhuja haluaa argumentaatiolla vaikuttaa”. Tämä ei ole sama asia kuin puheen todellinen kuulijakunta. Jotta puheella olisi vaikutusta ja se saisi yleisön hyväksynnän, on puhujan ja yleisön jaettava edes osa yhteistä arvomaailmaa (Em. 28). Universaaleina pidetyt arvot eivät loppupeleissä ole universaaleita, vaan ne toimivat pikemminkin suostuttelukeinona. Esimerkiksi oikeus ja tasa-arvo kuulostavat monen korvaan tavoittelemisen arvoiselta, mutta heti, jos tällaisia arvoja lähdetään määrittelemään ja soveltamaan tiettyihin tilanteisiin, on tuloksena erimielisyyksiä. (Em. 34.)

4.2 Todellisuuden sosiaalinen rakentuminen ja valta

Sukupuolikategoriat ovat yksi esimerkki todellisuuden sosiaalisesta rakentumisesta. Ihminen on tuottanut yhteiskunnallisen järjestyksen ja tuottaa ja ylläpitää sitä edelleen jatkuvasti kaikella olemisella ja tekemisellä. Muuten järjestys lakkaisi olemasta. (Berger & Luckmann 1993, 64-65.) ”Jos heteroseksuaalisen järjestyksen ylläpitämiseksi tarvitaan näin paljon vallankäyttöä, on selvää, että se ei ole vain olemista, vaan seurausta monenlaisesta tekemisestä” (Anttonen et al. 2000, 49). Instituutiot ohjaavat ihmisten käyttäytymistä tietyin ennakoitavilla määritellyin ehdoin ja mallein, ja saavat näyttämään suunnan ainoalta vaihtoehdolta. Tätä kutsutaan sosiaalisen kontrollin järjestelmäksi. Lapsen kasvaessa ja kehittyessä järjestelmän sisällä, hän ei voi ymmärtää sen takana olevaa sopimukseen perustuvaa luonnetta. Kaikki vaan on sitä mitä on; muuttumatonta, annettua ja valmista. (Berger & Luckmann 1994, 67-72.) Michael Foucault puhuu normalisoivasta hallinnasta. Normalisoiva hallinta on vallan muoto, joka laittaa ihmiset ajattelemaan itseään kontrolloidun mallin mukaisesti. (Alhanen 2007, 149.) Erilaisilla normeilla yhteiskunta voi ohjailla ihmisten

henkilökohtaisimpiakin elämänalueita, kuten seksuaalisuutta ja perhe-elämää. Tällainen instituutioiden luonne on tiukasti kytköksissä sukupuolten välisiin erotteluihin ja sääntöihin. Michael Foucault'n valta-analyysillä onkin ollut suuri merkitys sukupuolen ja sukupuolittuneiden valtajärjestyksien tutkimuksessa. (Kantola 2010, 79-85.)

4.3 Tutkimuskysymys

Rajaan tutkimuskysymyksen vuoden 2019 eduskunnan sisäisiin keskusteluihin sukupuolen moninaisuudesta. Analysoin tasa-arvovaltuutetun ja lapsiasianvaltuutetun vuoden 2018 kertomusten pohjalta syntynyttä eduskuntakeskustelua, jota valtuutettujen nostamat epäkohdat transihmisten asemasta herättävät. Tutkimuskysymyksenä on seuraava: **Millaisin argumentein sukupuolen moninaisuudesta puhutaan eduskunnassa vuonna 2019?**

4.4 Diskurssianalyysi

Tutkimusmenetelmänä käytän diskurssianalyysia, joka perustuu kielenkäytön luomaan todellisuuteen. Diskurssianalyysi pohjautuu ajatukseen, että kieli ei ole suora kuva todellisuudesta, vaan osa sitä. Kielellä on todellisuutta rakentava eli konstruktionistinen luonne, joka samalla tuottaa seurauksia siitä, mitkä asiat ovat mahdollisia ja läsnäolevia ja mitkä rajataan ulos. Ilmaisulla kielenkäyttäjällä aina kuvaa, tekee ja tuottaa jotakin. Aina nämä seurauksia tuottavat funktiot eivät kuitenkaan ole intentionaalisia eli puhujan tarkoittamia tai tiedostamia. (Jokinen et al. 1993, 9-43.)

Todellisuus ei ole diskurssianalyysinkaan näkökulmasta pelkkiä merkityksiä, kyse on enemmänkin erojen luomisesta. Vaikka pöytää kutsuisi tuoliksi, ei pöytä lakkaa olemasta pöytä. (Em. 21.) Samoin kuin muunsukupuolisetkaan eivät lakkaa olemasta, vaikka heistä ei puhuttaisi. Diskursiivinen (merkitykset) ja ei-diskursiivinen (todellisuus) eivät ole erossa toisistaan vaan kietoutuvat yhteen. Sukupuolen näkökulmasta voidaan ajatella biologisfyysisen sukupuolen sekä tuotetun sukupuolen (naiseuden ja mieheyden) yhteenkietoutumaa. (Em. 22.)

Valta tekee toisista todellisuuden jäsentymistavoista toisia vakiintuneempia ja "normaalimpia". Vallan yhteys diskursseihin luo myös kielenkäytön ideologisia seurauksia. Näiden seurausten esille tuominen ja tekeminen näkyväksi on merkittävä osa diskurssianalyysin yhteiskunnallista merkittävyyttä. Diskurssianalyysin keinoin on mahdollista nostaa esille "vaihtoehtoisia sosiaalisen todellisuuden jäsenyyksiä." (Parker 1992, 18-19.)

Valitsin aineistoni analysointiin juuri diskurssianalyysin, sillä kuten Jokinen et al. (2003, 37) mainitsee, diskurssianalyysissä tutkitaan yksilöiden kielenkäyttöä sekä toiminnassa tuotettuja laajempia merkityssysteemejä. Diskurssianalyysi tarkastelee nimenomaan *miten* asioita tuotetaan (KvaliMOTV). Tutkielmani kannalta diskurssianalyysin mukainen sanojen tuottama sosiaalinen todellisuus liittyy vahvasti puheeseen sukupuolesta ja sukupuolen moninaisuuden olemassaolosta tai olemattomuudesta. Tässä tutkielmassa yksilöt, joiden kielenkäyttöä analysoin, ovat poliitikkoja. Tarkastelen millaista sukupuolista todellisuutta he sanoillaan luovat, ja minkälaisia taustaoletuksia argumentointiin on kytköksissä.

5. TUTKIMUKSEN KONTEKSTI JA AINEISTO

5.1 Tasa-arvovaltuutettu ja lapsiasiavaltuutettu

Suomessa tasa-arvon toteutumista valvoo tasa-arvovaltuutettu, joka on itsenäinen ja riippumaton lainvalvoja. Hänen tehtävänä on valvoa ja edistää tasa-arvoa Suomessa sekä antaa tietoa tasa-arvolaista. Toimenkuvassa on erikseen mainittu sukupuolivähemmistöjen syrjintäsuojan turvaaminen. Tällä hetkellä (2020) tasa-arvovaltuutettuna toimii Jukka Maarianvaara. Kausi on viisivuotinen. (tasa-arvo.fi, A). Lasten asemasta ja oikeuksien toteutumisesta huolehtii puolestaan lapsiasiavaltuutettu. Hänen tehtäviinsä kuuluu mm. lasten ja nuorten äänen tuominen päätöksentekoon sekä YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen toteutumisen valvonta. Valtuutetut kirjoittavat eduskunnalle kertomuksen eli raportin valtion tilasta omasta näkökulmastaan joka neljäs vuosi. Vuoden 2019 lapsiasiavaltuutetun kertomus on ensimmäinen laatuaan. (em., lapsiasia.fi.) Vuonna 2020 lapsiasiavaltuutettuna toimii Elina Pekkarinen, joka aloitti viisivuotiskautensa toukokuussa 2019 (Yle uutiset 28.2.2019). Häntä edeltänyt Tuomas Kurttila on kirjoittanut kertomuksen, jonka pohjalta toinen tässä tutkimuksessa analysoimani keskustelu on syntynyt.

Tasa-arvovaltuutetun kertomuksessa (2018, 75-89) käsitellään sukupuolivähemmistöjen vaillinaisia oikeuksia useamman sivun verran. Maarianvaara puuttuu samoihin ongelmakohtiin kuin kansalaisjärjestöjen translakikampanja:

”SUOSITUKSET

Vaatus lisääntymiskyvystä on poistettava translain sukupuolen vahvistamisen edellytyksistä. Sukupuolen oikeudellinen vahvistaminen on erotettava sukupuoliristiriidan lääketieteellisistä diagnooseista ja hoidoista. Samalla oikeus sukupuoliristiriidan lääketieteelliseen hoitoon pitää turvata sitä tarvitseville osana julkisia terveysten palveluja. Intersukupuolisten lasten lääketieteellisesti tarpeeton sukelinkirurgia on lopetettava.”

Myös lapsiasiavaltuutetun kertomuksessa eduskunnalle on mainittu transsukupuolisia koskeva lainsäädäntö (2018, 188):

”Muita lainsäädännöllisesti epäselviä tilanteita ovat intersukupuolisiin lapsiin kohdistettavat hoidot, joita ei ole välttämättä suorittaa ennen kuin lapsi itse voi antaa niihin suostumuksensa. Transsukupuolisia koskevaa sääntelyä on yritetty uudistaa pitkään, mutta sen valmistelu on tällä hetkellä keskeytetty. Näitä molempia koskeva lainsäädäntö olisi saatettava mahdollisimman pikaisesti tasolle, joka varmistaa lapsen oikeuksien toteutumisen ja erityisesti lapsen itsemääräämisoikeuden omasta kehostaan.”

5.2 Aineisto

Tutkimuksen aineistona käytän kahta eduskunnan täysistunnossa käytyä keskustelua, joista ensimmäinen on käyty 15.1.2019 ja toinen 5.3.2019. Aineisto on tallennettu eduskunta.fi -sivustolle niin asiakirjamuodossa kuin videonakin. Analyysissä käytän kuitenkin ainoastaan tekstiä aiheen rajauksen takia. En keskity tässä tutkielmassa analysoimaan esimerkiksi nonverbaalisia vaikuttamisen tyyliä tai itse puheaktia. Valitsin tarkastelun kohteeksi lapsiasiavaltuutetun ja tasa-arvovaltuutetun vuoden 2018 kertomusten pohjalta käydyt eduskuntakeskustelut koskien sukupuolivähemmistöjen oikeuksia, sillä nämä olivat ainoat viimeaikaiset hieman pidemmät keskustelut aiheesta. Etsin aineistoa eduskunta.fi -sivustolta hakusanoilla ”translaki”, ”transsukupuolisuus” ja ”sukupuolen moninaisuus.” Kävin läpi keskustelut, joissa joku sanoista ilmeni. Aineistooni valitsemani kappaleet ovat osa laajempia täysistuntokeskusteluja, mutta olen poiminut kohdat, joissa on tutkimuskysymyksen kannalta olennaista sisältöä eli kohdat, joissa sukupuolivähemmistöistä puhutaan. Analysoitavia puheenvuoroja on yhteensä 19 (10+9).

5.2.1 Aineiston taustoja

Ennen täysistuntokeskustelua Työelämä ja tasa-arvovaliokunta on laatinut tasa-arvovaltuutetun kertomuksesta mietinnön, jota ovat edeltäneet Seta ry:n ja Trasek ry:n antamat lausunnot (24.1.2019), joissa tahot korostavat translain kokonaisuudistuksen tärkeyttä. Valiokuntaan kuuluu jäseniä eri eduskuntaryhmistä, ja mietintöä varten on kuultu

useita ihmisoikeusjärjestöjä. Mietinnössä on oma kappaleensa koskien sukupuolivähemmistöjen syrjintää. (Valiokunnan mietintö TyVM 16/2018 vp - [K 22/2018 vp.](#))

Sukupuolivähemmistöjen syrjintä

Tasa-arvolaissa on vuoden 2015 alusta lukien kielletty syrjintä sukupuoli-identiteetin tai sukupuolen ilmaisun vuoksi. Sukupuolivähemmistöt kohtaavat Suomessa kuitenkin edelleen monenlaista syrjintää niin työelämässä kuin oppilaitoksissa ja erilaisissa palveluissakin. Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on todennut transseksuaalin sukupuolen vahvistamisesta annetun lain ([563/2002](#), jäljempänä translaki) lisääntymiskyvyttömyysvaatimuksen sukupuolen oikeudellisen vahvistamisen edellytyksenä ihmisoikeussopimuksen vastaiseksi. Suomi on saanut moitteita useilta kansainvälisiltä ihmisoikeuselimiltä, kuten YK:n ihmisoikeusneuvostolta, YK:n naisten oikeuksien komitealta ja Euroopan neuvoston ihmisoikeusvaltuutetulta. Valiokunta kannattaa translain uudistamistyön aloittamista.

Perussuomalaiset kirjoittivat vastalauseen valiokunnan mietinnölle. Vastalauseessa nostetaan esiin huoli sukupuolen moninaisuuden tuomisesta kouluihin: ”Suhtaudumme täten kriittisesti myös moniin ideologisiin kasvatuksen ja feminismiin ajatuksiin, joita nyt on päässyt pesiytymään koululaitokseemme. Pidämme tärkeänä, että myös tulevaisuudessa tytöt saavat olla tyttöjä ja pojat poikia.” Sukupuolen moninaisuus nähdään ideologisena tautina, joka pesiytyy opetukseen ja, joka pitää hävittää. Vastalauseessa perussuomalaiset vastustavat translain muuttamista ja kehottavat olemaan ryhtymättä tasa-arvovaltuutetun ja valiokunnan kannattamaan uudistamistyöhön. Vastalauseen on kirjoittanut perussuomalaisten Rami Lehto (1.3.2019), joka palaa vastalauseessa esitettyihin vaatimuksiin myös täysistunnon keskusteluissa.

5.3 Eettisyydestä

Vaikka eettiset kysymykset ovat tieteellisen tutkimuksen kannalta erittäin tärkeitä, on tässä tutkimuksessa niitä huomattavan vähän. Koska tutkimus perustuu julkisessa työssä olevien julkisiin lausuntoihin ja asiakirjoihin ei tutkimuskohteen anonymiteetistä tarvitse huolehtia. Lisäksi aineisto on jo kerätty, joten myöskään sen keräämiseen liittyviä eettisiä kysymyksiä ei tarvitse pohtia. Aineisto löytyy verkosta ja on kaikkien luettavissa, joten en sitä itse arkistoi tai hävitä, toisin kuin esim. haastattelututkimuksen tapauksessa. Se, poistetaanko aineisto joskus verkosta ei ole minun päätettävissäni. Eettisesti kestävä tekstiä kirjoitan, kun perustelen miksi tietyt kommentit ovat ihmisarvoa väheksyviä, enkä mene henkilökohtaisuuksiin huolimatta siitä, että on tiedossa, kuka mielipiteen takana seisoo. Koska argumentaatio on tunteita herättävää, pyrin siihen, etteivät tunteet vääristä analyysia (Kaakkuri-Knuutila 1998, 242). Kuitenkin, kuten Kaakkuri-Knuutila (Em. 242) toteaa, tutkimustulokset ovat aina arvosidonnaisia.

6. EDUSKUNTAKESKUSTELUA SUKUPUOLESTA

Tässä kappaleessa analysoin aineistona käyttämiäni eduskuntakeskusteluja diskurssianalyysin keinoin. Tarkastelen sitä, millaista puhetta transsukupuolisuudesta tuotetaan ja millaisin argumentein valtuutettujen kertomuksiin lähdetään vastaamaan. Keskusteluissa on nähtävissä monenlaisia vaikuttamisen keinoja. Kansanedustajat vetoavat moraaliin, maalaisjärkeen, parempaan menneeseen, uskontoon, asiantuntijoihin, lääketieteeseen, omaan ammattitaitoon sekä lakiin, jossa on vain kaksi sukupuolta, lakiin, jota tulee noudattaa. Myös tunteet ovat vahvasti läsnä. Luokittelin aineiston havainnot seuraaviin kategorioihin: 1. Väheksyminen, 2. Sukupuoli ideologiana, 3. Lapsen kasvurauhan tuho ja 4. Yhdenvertaisuus- ja ihmisoikeuskysymys. Seuraavaksi esittelen jokaisen kategorian ja esitän havaintoja aineistosta argumenttieni tueksi.

6.1 Väheksyminen

Sukupuolen moninaisuutta väheksytään monella tapaa. Väheksyminen liittyy sekä henkilökohtaisen kokemuksen väheksymiseen, että tiedon ja ammattitaidon väheksymiseen. Jopa lapsiasianvaltuutetun henkistä tasoa kyseenalaistetaan, kun hän on kirjoittanut translapsista tällaista ”hullutusta”.

”Laittakaa, hyvät ihmiset, tämäntyyppiset höyrytykset ja aivan harhaanjohtavat puheet sivuun, ja palataan siihen aikaan, kun on sanottu, että erilaisten tyttöjen ja naisten jana on niin pitkä ja niin laaja, että sinne sopivat ihan kaiken kokoiset, kaiken näköiset, kaikella lailla tuntevat tytöt ja naiset tai nekin, jotka eivät tunne oikein millään tavalla. Ei sukupuoli ole mikään tunneasia.” Sari Tanus, kd

”- - nyt tänne maailmaan jotkut lapsiasiavaltuutetut haluaisivat saada erityistä huomiota, jotta heitä päästäisiin tavallaan ”hoitamaan”, hänen terminsä mukaan. Täytyy todeta se, että on kauan varmaan mennyt ihmisen kehityksessä jotain pieleen, kun aletaan näkemään asiat näin väärällä tavalla.” Mika Niikko, ps

Transsukupuolisuuden kieltäviin tutkimuksiin vedotaan, mutta päinvastaisia tutkimuksia väitetään virheellisiksi. Lääketieteellinen ja juridinen sukupuolenkorjausprosessi sekoitetaan toisiinsa. Lääketieteelliset sukupuolenkorjaushoidot yhdistettyinä lapsiin ja nuoriin kauhistuttavat, mutta juridisesta puolesta ei puhuta juuri ollenkaan. On ristiriistaista, että samalla intersukupuolisten vauvojen tarpeettomat kosmeettiset leikkaukset unohdetaan ja/tai ohitetaan. Argumentointi on muutenkin hyvin ristiriistaista.

”Tasa-arvotyö on tärkeää. Kuuluu sivistyneen yhteiskunnan yhteen tehtäväkenttään varmistaa ja huolehtia, että tasa-arvo toteutuu. Tämä tarkoittaa ihan kaikkea: koko kansaa, kaikenlaisia käsityksiä, näkemyksiä, sukupuolia ja ammattiryhmiä. Tasa-arvo tulee ymmärtää hyvin laajasti.” Antero Laukkanen, kd

Puhe kaikkien tasa-arvosta tarkoittaa keskustelun perusteella kuitenkin ainoastaan cis-sukupuolisia. Väheksyvän argumentoinnin tueksi haetaan apua lääketieteestä ja asiantuntijoilta, jotka sanovat sukupuolihämmennyksen/identiteettihämmennyksen olevan ohimenevä kokemus puberteetissa. Jo sanavalinta väheksyy transsukupuolisten kokemuksia omasta identiteetistään. Kahden sukupuolen kategoriajärjestelmästä pidetään tiukasti kiinni.

”Sanon vain tässä loppuun: sukupuoli on niin paljon syvempi, arvokkaampi ja monimuotoisempi kuin se, että omalla ajatuksella sitä lähdettäisiin muuttamaan. Tästä voidaan puhua pitkään. Mutta todellakin minä toivon, että me arvostamme meidän nuoria ja lapsia, heidän kehoaan, [Puhemies koputtaa] heidän sukupuoltaan, [Puhemies: Aika!] niitä kahta sukupuolta ja seksuaalisuutta paljon enemmän kuin mikä tämä keskustelun taso on ollut esimerkiksi translakiin liittyen.” Sari Tanus, kd

6.2 Sukupuoli ideologiana

Anti-gender-liikkeen tavoin, myös kansanedustat käyttävät ideologiapuhetta argumentoinnissaan. ”Gender-ideologian” ja sen vastustamisen ajatus on vahvasti läsnä aineistossa.

”Arvoisa puhemies! Kannatan edustaja Lehdon tekemää esitystä ja tuen hänen esittämiään näkemyksiä yleisemminkin. Kuten jo lähetekeskustelussa tästä aiheesta totesin, tämä tasa-arvovaltuutetun kertomus on läpeensä poliittinen ja ideologinen. Siihen on hyvin taitavasti sisällytetty keskeiset vihervasemmistolaiset uskonkappaleet ja Setan lupaukset: ideologisviritteinen varhaiskasvatusasia, sananvapauden rajoittaminen määrittelemättömän ja abstraktin vihapuheen käsitteen varjolla. Tasa-arvovaltuutettu myös lähes suoraan sanoo esityksessään, ettei häntä juuri kiinnosta miesten tasa-arvo. Odotin mielenkiinnolla, reagoiko valiokunta näihin epäkohtiin ja miten se niihin reagoi. Vastauksena on se, että reagoi aivan samalla tavalla kuin yhdenvertaisuusvaltuutetun kertomuksen vastaavin ideologisuuskiin ja ongelmiin eli allekirjoittamalla ja purematta nielemällä kyseisen propagandan sellaisenaan omissa perusteluissaan.” Jani Mäkelä, ps

”Ymmärrän, että tämän tasa-arvo-oppaan tavoite on ollut se, että tämä tasa-arvo-opas tehdään kaikkiin kouluihin ja että siellä sitten tuodaan tätä uutta gender-ideologiaa näkyviin.” Antero Laukkanen, kd

Puheenvuoroista tulee ilmi gender-sanan käyttäminen vieraannuttavana terminä (Kuhar & Paternotte 2018, 14). Myös ”gender-ideologian” oletettu vasemmistolainen alkuperä

mainitaan. Kuten Kuhar & Paternotte (2018, 7) kirjoittavat, ”gender-ideologian” vaarallisuus on sen salakavala upotus tasa-arvokeskusteluun. Eduskuntakeskustelusta poimituista lainauksista mm. ”hyvin taitavasti sisällytetty”, ”vihapuheen käsitteen varjolla” ja puhe tasa-arvo-oppaasta ideologian yhteydessä ovat esimerkkejä tästä vaarallisuudesta. ”Gender-ideologian” vierasperäisyyttä painotetaan myös paljon:

”Meille on jotenkin tullut ihmeellinen ideologia tänne, ikään kuin jotkut lapset olisivat syntyneet väärään kehoon. Se on kaukaa tullutta ideologiaa, ja kun niitä ikään kuin tutkimustuloksia tarkemmin analysoidaan, niin ne eivät kyllä tieteellisen tutkimuksen perusteita moniltakaan osilta täytä. - - Viime vuosina, kolmen viime vuoden aikana, läheteiden määrä nuorisopsykiatrian poliklinikoille on todella kymmeniä prosentteja lisääntynyt, mitä lääkäritkin ihmettelevät. Mitä tänä aikana on tapahtunut? Mitä ihmeellistä on tapahtunut Suomessa kolmen viime vuoden aikana? [Puhemies koputtaa] Ainut, mikä on tapahtunut, on, että meillä ovat Seta ja Seta-mieliset kulkeneet kouluissa luennoimassa. [Puhemies: Aika!] Jokainen saa itse olevinaan päättää sukupuolensa. Ainut, mitä tänä aikana on tapahtunut, on, että media on saanut tilaa ja on markkinoitu tätä, [Puhemies koputtaa] että omalla ajatuksella, päätöksellä voisi itse valita sukupuolensa.” Sari Tanus, kd

Seta-mielisyys ja propagandan käsite voidaan molemmat yhdistää ideologiadiskurssiin. Väite, että sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuudesta puhuminen mediassa lisää sateenkaarivähemmistöön kuuluvien ihmisten määrää, on jälleen yksi tapa väheksyä ja tehdä vähemmistöön kuuluvien ihmisten yksilölliset kokemukset olemattomiksi.

6.3 Lapsen kasvurauhan tuho

Erityisesti lapsista puhuttaessa tunteet ovat vahvasti läsnä. Huoli lapsen viattomuuden tahrimisesta on suuri. Kansanedustajat kertovat esimerkkejä äideistä, jotka ovat heille soittaneet huolissaan siitä, kun lapsi on tullut itkien kotiin koulusta ja kyseenalaistanut sukupuolensa. Kun lapsi kyseenalaistaa omaa identiteettiään, sitä ei nähdä myönteisenä kehityksenä tai uteliaana pohdintana vaan pikemminkin ahdistusta ja huolta herättävänä ja epäsovivana asiana lapselle.

”Eräs äiti otti yhteyttä. Hän kertoi tyttärestään — tämäkin oli hyvin nuori, alle 12-vuotias — joka oli tullut koulusta kotiin itkien äitinsä luo ja kysynyt, että äiti, mikä minä olen, jos minä en ole tyttö. Äiti kysyi, että no, mistäs sinulle tällaisia ajatuksia on tullut päähän. Opettaja oli koulussa sanonut uuden tasa-arvo-oppaan myötä, että se ei ole niin varmaa, kuka sinä olet. Tässä kun saa tällaisia yhteydenottoja, niin nyt ilman minkäänlaista uskonnollista kiihkoa tai jotain muuta tähän liittyvää haluaisin, että yhteiskunta keskustelisi enemmän siitä, mitkä ovat nämä ikärajat, kun tuodaan tällaista keskustelua meillä koulumaailmaan.” Antero Laukkanen, kd

”Arvoisa herra puhemies! En enää pitkää aikaa käytä näihin trans- ja sukupuoliasioihin, mutta kerron vain, että todella näiden viimeisen kahden kolmen vuoden aikana on tullut yhteydenottoja huolestuneilta vanhemmilta ja huolestuneilta opettajilta enemmän kuin edellisen 22 vuoden aikana yhteensä, ja esimerkkinä alakouluikäinen tyttö, vähän samantyyppinen kuin mikä oli tuossa jonkun edustajan kertoma esimerkki: Äiti soittaa — ja itse asiassa toinen tapaus, jossa isä soittaa hyvin samantyyppisestä — alakoululaisesta työstä, joka tulee ahdistuneena koulusta kotiin ja kysyy, että äiti, enkö minä olekaan tyttö, ja kun äiti ihmettelee, niin tyttö kerkiää seuraavan kysymyksen jo kysyä, että äiti, olenko minä lesbo. Ja kun tämä äiti soittaa, niin hän sanoo, että hän ei oikein tiennyt, mitä kysyä, ja hän kysyi, että no miten ihmeessä sinä nyt tuollaisia. Tyttö vastasi, että no kun koulussa oli meillä sellainen tunti, jossa sanottiin, että eihän sitä varmuudella voi tietää, onko tyttö tai poika tai onko jotakin muuta, ja onko lesbo tai ei, niin eihän sitä voi tietää, ennen kuin on kokeillut.” Sari Tanus, kd

Keskusteluissa toistuu pelottelun ja lapsuuden pilaamisen tematiikka, josta aikuisten on otettava vastuu. Useasti sukupuoli ja seksuaalisuus sekoitetaan toisiinsa ja niitä käytetään synonyymeinä. Sukupuoli- ja seksuaalivalistus nähdään suurimmaksi osaksi lasta haavoittavana ja tämän kasvua ja kehitystä häiritsevä. Se yhdistetään joissain tilanteissa jopa seksuaaliseen häirintään.

”- - Ja kun meillä Opetushallituksenkin toimesta on tuotettu tällainen Tasa-arvotyö on taitolaji -opas, jonka pohjalta sitten kouluissa lapsille aletaan jo alaikäisinä, siis alle 12-vuotiaina, antamaan seksuaalikasvatusta, laitetaan heidät pohtimaan, ovatko he miehiä, naisia, tyttöjä vai poikia, niin pidän sitä melkein jo seksuaalisena häirintänä. Kyllä pitäisi antaa lapsen aivan rauhassa innostua itsestään, omasta kehostaan ja löytää ne asiat sitten, kun aika on. Ei sinne ole minusta hyvä mennä liian aikaisin peukaloimaan. - - Kyllä minä jään pohtimaan tässä, että olemmeko me nyt menossa johonkin semmoiseen suuntaan, jonka vaurioita sitten myöhemmin saamme korjata.” Antero Laukkanen, kd

”- - kyllä peräänkuuluttaisin vastuuta siitä, kuinka nuorille tällaista opetusta tuodaan. Perspektiiviksi otan sen, että kun meillä tällä hetkellä on käsittelyssä esimerkiksi seksuaalirikosten rangaistusten kiristäminen, niin siellä lapsi määrittellään alle 18-vuotiaaksi. Siis puhutaan koko ajan alle 18-vuotiaista. Sitten kun meillä niin sanotussa rikosoikeudessa määrittellään seksuaalista häirintää, meillä puhutaan 13—15-vuotiaista. Ja nyt kun pohditaan rangaistusasteikkoa, niin erityisesti siellä puhutaan tällä hetkellä siitä — keskiöön nousee nimenomaan se — kuinka tämä teko on vaikuttanut lapsen seksuaaliseen kehitykseen. No, nyt me tuomme kouluissa alle 12-vuotiaille sellaisia määritteitä ja käsitteitä ilman, että kukaan pohtii, miten ne vaikuttavat lapsen seksuaaliseen kehitykseen. Minä toivoisin hyvää ja rakentavaa keskustelua yhteiskunnassa ylipäätään tästä, mitkä ovat ne ikärajat ja -vaiheet, kun me tulemme ja — joskus tuntuu jopa siltä— sekoitamme lasten päät siinä vaiheessa, kun heille on vielä täysin avoin kirja heidän oma seksuaalisuutensa, heidän oman ruumiinsa tunteminen, heidän kehonsa analysointi. He pohtivat erilaista omaa kehitystään, ja sitten aikuiset tuovat siihen mukaan elementtejä, joita aikuiset itsekään eivät aina pysty täysin hahmottamaan itselleen.” Antero Laukkanen, kd

”Arvoisa puhemies! Tapasin eilen henkilön, joka on päiväkodissa töissä. Hän sanoi, että hänen luokseen tuli pieni poika, kysyneet silmissä kysyi: ”Olenko minä poika?” Minua järkytti tämä — ja tietysti tätä tuolla päiväkodissa työskentelevää ihmistä myös.

Hän sanoi: ”Kyllä sinä olet poika.” Tämä kertoo siitä, kuinka järkyttävä tilanne meillä on, että meidän pienet lapset elävät siinä tilanteessa, että heille jaetaan sellaista tietoa eri puolilta kaikin mahdollisin tavoin, että he eivät olekaan tyttöjä tai poikia. Tämä on järkyttävää, että tällainen on meillä tilanne tänä päivänä. Herätkää, hyvät ystävät, ja ottakaa vastuuta näistä meidän lapsista. Heistä tulee vaikeasti hoidettavia potilaita, jos heidän lapsuutensa tällaisilla pelotteluilla pilataan.” Toimi Kankaanniemi, ps

Aineiston mukaan lapsuus pilataan tiedolla sukupuolen moninaisuudesta. Yhteiskunta tahrii lapsen mielen, eikä hän saa olla enää lapsi.

”Arvoisa puhemies! Edustaja Laukkanen toi tuossa mielestäni tärkeän asian esille näkökohtana tuosta lasten oikeudesta olla lapsi, ja omastakin mielestäni on täysin väärin, että tuollaisilla asioilla lähdetään sotkemaan selkeästi lapsuusikäisten lapsien päitä koulussa yhteiskunnan toimesta. Se ei ole oikein, siihen täytyy saada korjaus.”
Jani Mäkelä, ps

On hieman epäselvää, onko ongelma siis ainoastaan tässä uudistetussa tavassa kertoa myös moninaisuudesta. Seksuaalivalistusta on ollut pitkään jo ala-asteelta asti, mutta se on ollut hyvin heterokeskeistä, eikä ilmeisesti häiritse lapsen kasvua samalla tavalla kuin nyt. Lapset ovat kuitenkin erinomaisessa iässä oppimaan kaikenlaisten ihmisten hyväksymisestä sekä moninaisuudesta. Oma konservatiivista asennetta perustellaan lapsen hyvinvoinnin näkökulmasta. Moninaisuuden huomioivan seksuaali- ja sukupuolivalistuksen sanotaan olevan ilman vanhempien lupaa tapahtuvaa aivopesua.

”Minä en hyväksy sitä, [Puhemies koputtaa] että ilman vanhempien lupaa tässä maassa meidän lapsiamme aivopestaan siinä asiassa, että he eivät saa...

Ensimmäinen varapuhemies Mauri Pekkarinen:
”Arvoisa edustaja, kun tarinaa riittää...”

”...olla tyttöjä ja poikia koko elämänsä ajan, jos he haluavat.” Mika Niikko, ps

Lapsen viattomuus on herkkä asia ja herättää paljon tunteita (Vänskä 2012, 10). Kyseessä on kuitenkin kouluissa tehtävä yhdenvertaisuustyö ja kaikkien tasa-arvoinen kohtelu. Oppilaitoksilla on velvollisuus edistää tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden toteutumista (tasa-arvo.fi, C). Turvallista ja vapaata lasten ja nuorten kasvuympäristöä painotetaan useasti. Tähän liittyy paljon ristiriitaisuuksia. Samalla tunnustetaan, että lapsi tai nuori pohtii omaa identiteettiään, mutta hänelle kielletään kertomasta kaikista vaihtoehtoista. Turvallinen kasvuympäristö on binäärinen ja heteroseksuaalinen.

”Kyllä pitäisi antaa lapsen aivan rauhassa innostua itsestään, omasta kehostaan ja löytää ne asiat sitten, kun aika on.”

”Minä toivoisin hyvää ja rakentavaa keskustelua yhteiskunnassa ylipäättään tästä, mitkä ovat ne ikärajat ja -vaiheet, kun me tulemme ja — joskus tuntuu jopa siltä—

sekoitamme lasten päät siinä vaiheessa, kun heille on vielä täysin avoin kirja heidän oma seksuaalisuutensa, heidän oman ruumiinsa tunteminen, heidän kehonsa analysointi. He pohtivat erilaista omaa kehitystään, ja sitten aikuiset tuovat siihen mukaan elementtejä, joita aikuiset itsekään eivät aina pysty täysin hahmottamaan itselleen.” Antero Laukkanen, kd

”- -että lapsille ja nuorille pitäisi ja pitää turvata kasvu- ja kehitysrauha ja -ympäristö kaikilla osa-alueilla, kasvu- ja kehitysrauha ja turvallinen ympäristö kasvulle ja kehitykselle silloin, kun me ajattelemme kotia, kun me ajattelemme koulua ja kouluympäristöä, ja silloin, kun me ajattelemme muuta kaupunkiympäristöä. Kaikkeen siihen, mikä rikkoo tällaista, pitää meidän aikuisten ja yhteiskunnan puuttua viiveettä.” Sari Tanus, kd

6.4 Yhdenvertaisuus- ja ihmisoikeuskysymys

Sukupuolivähemmistöjen oikeuksien puolestapuhujat ovat vain vähän äänessä.

Tasa-arvovaltuutetun kertomuksesta seuraavassa keskustelussa sukupuolivähemmistöjen puolesta puhuvat ainoastaan vihreät (4 puheenvuoroa, vrt. vastustus 15 puheenvuoroa). Ainoastaan Jani Toivola ottaa suoraan kantaa. Sukupuolen moninaisuudesta hän käyttää sanoja yhdenvertaisuus, tasa-arvo ja identiteetin suoja (vrt. ideologia).

”- - sukupuolten moninaisuus on nyt nostettu merkittäväällä tavalla esiin, kun puhutaan ihmisten yhdenvertaisuudesta ja tasa-arvosta. Nostetaan esiin translain kokonaisuudistuksen merkitys ja puhutaan, että uudistus tarvitaan välittömästi, että se on olennainen osa ihmisen suojaa suhteessa omaan identiteettiin ja sukupuoleen ja tasa-arvoon suomalaisessa yhteiskunnassa, oli se sitten työelämässä tai sitten koulutuksen puolella.” Jani Toivola, vihr

Kansanedustajat ovat yhtä mieltä siitä, että asioista ei voida puhua lapselle miten tahansa. Vihreiden edustaja Satu Hassi korostaa avoimuuden tärkeyttä:

”Ensinnäkin edustaja Laukkaselle haluaisin todeta, että muistan ajan, jolloin ajateltiin, että on parempi, ettei lapsille ja nuorille puhuta sukupuoli-asioista ollenkaan, mutta Suomen käytännön kokemus on osoittanut, että jos halutaan vähentää teiniraskauksia, abortteja, sukupuolitauteja ynnä muita, niin tämä on ihan tasan väärä linja. Kannattaa puhua avoimesti, mutta pitää puhua lapsen ikäkauden mukaisella tavalla.”

Keskustelussa, joka koskee lapsiasiavaltuutetun kertomusta, ainoastaan sosiaalidemokraattien Pilvi Torsti asettuu perussuomalaisten ja kristillisdemokraattien kantaa vastaan. Tämänkin hän tekee hyvin varovasti, ikään kuin haluaisi olla mahdollisimman neutraali. Torsti tuo keskusteluun mukaan vuoden 2017 kouluterveyskyselyn tulokset, josta käy ilmi, että 5,5 % suomalaisnuorista pohtii sukupuoli-identiteettiään. Torsti oli ollut myös sivistyslautakunnan mukana kuulemassa Translasten ja

-nuorten perheet-yhdistystä. Toisin kuin sukupuolen moninaisuudesta ideologiana puhuvat, Torsti kiinnittää asian ihmisoikeuksiin.

”Arvoisa puhemies! Halusin itse asiassa toisen puheenvuoron nimenomaan kiinnittääkseni huomiota tähän nyt edustaja Niikonkin nostamaan yhteen yksittäiseen pieneen ryhmään, nimittäin translapsiin ja -nuoriin. Koska tämä ryhmä oli noussut esiin, me kuulumme sivistysvaliokunnassa osana käsittelyä Translasten ja -nuorten perheet -yhdistystä, ja heidän lausunnostaan poimin nyt vain kolme seikkaa ihan tietopohjaa tänne lisäämään:

Ensimmäisenä, Kouluterveyskysely 2017:n, uusimman kouluterveyskyselyn, mukaan Suomessa noin 5,5 prosenttia nuorista miettii sukupuoltaan ja heistä noin 1,6 prosenttia on transnuoria, muut siis joko sukupuoltaan pohtivia tai muunsukupuolisia. Nämä luvut ovat linjassa moniin ulkomaisiin tutkimuksiin.

Toisena, tässä samassa lausunnossa todetaan, että Irlanti katolisena maana saattoi voimaan varsin edistyksellisen translain, siis ihmisoikeudet tunnustavan translain — tämä meidän translakiuudistuksemme todella kipeä uudistamistarvehan liittyy ihmisoikeuksiin — ja siellä ilmapiiri muuttui hyvin nopeasti paljon myönteisempään suuntaan ja transihmisten kiusaaminen on merkittävästi vähentynyt.

Kolmantena, tässä lausunnossahan — ehkä edustaja Niikollekin ihan tietona — he eivät aja sitä, että lapset tai nuoret päättäisivät sukupuolikorjauksista vaan esimerkiksi tammöisistä blokkerihoidoista, jotka siirtävät murrosikää, ja tähän taas kerran on lääketieteellisiä tutkimuksia. Muualla Länsi-Euroopassa toimitaan aika toisella tavalla kuin Suomessa tällä hetkellä. Täällä on hirveän pieni joukko. Mutta täytyy sanoa, että tämä kuuleminen, joka meillä oli, oli yksi koskettavimpia, mitä valiokunnassa on ollut, ja olisin sen takia kauhean herkkä siinä, että kun me lähdemme mestaroimaan täällä, mikä on totta tai ei, niin ainakin tämä kouluterveyskysely varmaan kannattaa tässä tunnistaa aineistoksi. — Kiitos.”

7. JOHTOPÄÄTÖKSET

Olen tässä tutkielmassa analysoinut kansanedustajien argumentointia sukupuolivähemmistöjen oikeuksista ja asemasta kahdessa eduskuntakeskustelussa, joista ensimmäinen on käyty 15.1.2019 ja toinen 5.3.2019. Tutkimuskysymykseni käsitteli argumentoinnin tapaa sukupuolen moninaisuudesta puhuttaessa. Keskustelu vaikuttaa olevan ontologinen. Argumentointi rakentuu suurimmaksi osaksi perustelemaan sitä, että sukupuoli ei ole moninainen. Näin tekee jo nykyinen lainsäädäntö. Keskustelujen mukaan moninaisuus on vaarallinen ideologia, joka tulee torjua. Suomen eduskunnan ”gender-ideologia”-diskurssilla on paljon yhtymäkohtia Kuhar & Paternotten (2017) esittelemään anti-gender- liikkeeseen, mikä on huolestuttavaa. Transihmisten olemassaolosta ja

olemattomuudesta puhutaan ilman yhdenkään kyseiseen vähemmistöön kuuluvan ihmisen paikallaoloa.

Eduskuntakeskustelu transsukupuolisista on painottunut lapsiin ja nuoriin ja se on hyvin transvastaista ja ristiriitaista. Vain muutama sukupuolen moninaisuuden puolestapuhuja on äänessä ja heistäkin suurin osa hyvin maltillisesti. On kuitenkin otettava huomioon, että nämä keskustelut eivät kuvaa eduskunnan tosiasiallista mielipidejakaumaa. Moni puolue ja kansanedustaja on sitoutunut edistämään sukupuolivähemmistöjen asemaa. Keskustelusta huomaa, että eniten äänessä ovat vain kahden puolueen jäsenet. Lisäksi on hyvä huomioda, että toisessa täysistunnossa paikallaolijoita on huomattavan vähän. Lapsiasiavaltuutetun kertomuksen käsittelyssä on yhtenä hetkenä vain alle 10 kansanedustajaa. Joten, vaikka tutkimustulokset ovat niin transvastaisia, se ei suoraan tarkoita, etteikö kansanedustajien joukossa olisi paljon ihmisiä, jotka todella haluavat parantaa transihmisten asemaa.

Päällimmäisenä keskusteluista nousee esiin lasten kasvu- ja kehitysrauha, jonka puhe sukupuolen moninaisuudesta pilaa. Moninaisuuden esiintuomista kuvataan mm. lasten pelottelulla, joka aiheuttaa heidän kehitykseensä vakavia vaurioita. Kasvuprosessissa sallitaan nuoren tietyt ristiriitaiset kokemukset ja kapinoinnit, mutta lopulta turvallisen aikuisen tulee ohjata ja auttaa nuori ”normaalille” cis-sukupuolisuuden ja heterouden polulle. Binäärisen sukupuolijaottelun ulkopuoliset kokemukset nähdään lähinnä uhkaavana kaukaa tulleena ideologiana, eikä sukupuolivähemmistöön kuuluvien ihmisten kokemana todellisuutena. Sukupuolen moninaisuutta vastustavat toistavat tiuhaan ideologian käsitettä, osa puhuu myös (seta)propagandasta. Koska sukupuolen moninaisuus on vain ”gender-ideologiaa”, voidaan kokonaan ohittaa sukupuolivähemmistöjen olemassaolo ja keskittyä torjumaan ideologian uhkaa. Uusi moninaisuuden sisältävä sukupuoli- ja seksuaalikasvatus yhdistetään jopa lasten seksuaaliseen häirintään. Koko sukupuolen moninaisuuden idea, se että jokainen saa olla sellainen kuin haluaa, unohdetaan ja korvataan ajatuksella siitä, että tytöt eivät saa olla tyttöjä, eivätkä pojat poikia, vaikka haluaisivat.

Sukupuolenkorjaushoitoihin hakeutuneiden määrän nousua kauhistellaan ja ihmetellään paljon. Lisääntyneelle määrälle etsitään syyllistä ”gender-ideologiasta”. Osinhan tämä on totta, sillä totta kai hoitoihin hakeutuvien määrä lisääntyy, kun saadaan tietoa. Yhä useampi transsukupuolinen uskaltaa löytää itsensä ja saa kokemuksilleen sanoja ja vertaistukea. Anti-gender ajattelun (Kuhar & Paternotte 2017) mukainen kristillisdemokraatti Antero Laukkanen sanoo, että nuoren on annettava itse rauhassa löytää

itsensä, kun aika on. Hän viittaa aikuisiin, joille esimerkiksi seksuaalisuus on vielä hankala asia. Mutta miten asiat voi löytää, jos ei ole tietoa? Eikö hyvä ja asianmukainen sukupuoli- ja seksuaalikasvatus selkeytä näitä tulevaisuuden aikuisia, jotta he pystyvät paremmin hahmottamaan asiat itselleen? Sukupuoli ja seksuaalisuus ovat monimutkaisia käsitteitä ja saavatkin olla epäselviä itselle. Siinä ei ole mitään väärää. Laukkanen mainitsee tärkeäksi asiaksi myös sen, että jokainen saa kehittyä oman kehityskaarensa mukaan. Mutta onko tämä mahdollista, jos puhutaan vain kahdesta sukupuolesta ja kohdellaan jokaista sen mukaan?

Tämä tutkimus avaa translainsäädännöstä käytyä keskustelua ja osoittaa sen ihmisoikeuksia loukkaavan luonteen. Tulokset ovat merkittävää tietoa etenkin sille suurelle harmaalle massalle, joka ei osaa vielä ottaa kantaa asiaan, ja jolle sukupuolen moninaisuus ei ole vielä tuttu käsite. Jos vastustava argumentaatio on mennyt yhtä tunteikkaaksi kuin analysoimani keskustelujen esimerkeissä, eivät tutkimustulokset enää saa mieltä muuttumaan. Sen takia transoikeustaistelussa on saatava ihmisoikeuksien puolelle ne, jotka eivät ole asettuneet vielä kummallekaan puolelle: ne, jotka tarvitsevat tietoa ja ovat lisäksi valmiita myös vastaanottamaan sitä.

Kenellä on valta määritellä kuka saa olla olemassa? Kuka päättää, minkälaiset sukupuolikokemukset tehdään olemattomiksi yhteiskunnan silmissä? Vallitseva sukupuolijärjestys on syntynyt tuloksena vallankäytöstä, jossa heteroseksuaalinen nainen ja mies on asetettu sukupuolen normeiksi. Sanat muodostavat todellisuutta ja jos nainen ja mies ovat ainoat sukupuolivaihtoehtoja kuvaavat sanat, syntyy binäärinen sukupuolitodellisuus, joka ei vastaa todellisten ihmisten todellisia kokemuksia muun muassa sukupuolettomuudesta tai muunsukupuolisuudesta. Koska sukupuoli on niin vahvasti toistoon perustuvaa performatiivista, on tätä sukupuolen esitystä myös mahdollista horjuttaa ja muuttaa kohti sallivampaa ja monimuotoisempaa käsitystä sukupuolesta ja sukupuolen ilmaisusta. Koska laki ja sukupuoli ovat yhteydessä, voidaan lain muutoksilla muuttaa myös sukupuolikäsityksiä. Tiukat sukupuolikategoriat eivät ole välttämättömiä ja tarpeellisia, vaan ne pikemminkin hankaloittavat tiettyjen ihmisten elämää ja rajoittavat yksilöiden sukupuolenilmaisun vapautta, kuten olen tässä tutkielmassa esittänyt. On edistysaskel, että eduskunnassa puhutaan transihmisistä. Enää puheen tyylin ja lain on muututtava, jotta kaikkien sukupuolten tasa-arvo todella toteutuu.

Tätä tutkielmaa tehdessä on ollut hankala säilyttää neutraali suhde tutkittavaan aiheeseen, sillä etenkin aineisto on niin tunteita (suoranaista raivoa) herättävää. Poliittiset aiheet ovat siitä haastavia, enkä väitä, että olisin onnistunut häivyttämään omaa kantaani

tekstistä täysin, jos edes tarpeeksi. Koen kuitenkin, että tekstini avaa lukijalle yhtä Suomen epätasa-arvoisuuden näkökulmaa eli sukupuolivähemmistöjen oikeudellista asemaa sekä näyttää mitä mieltä lainsäätäjät tästä ovat. Sen, sainko lukijan vakuuttuneeksi ja tukemaan omaa kantaani, vain lukija itse voi tietää.

Transtutkimuksen kenttä tarvitsee jatkotutkimusta monesta eri näkökulmasta. Olisi hyvä tutkia enemmän sukupuolivähemmistöihin kuuluvien ihmisten omia kokemuksia sekä paremman translain säätämisen prosessia esimerkiksi vertailemalla Suomea muihin maihin. Suomessa uusimmassa hallitusohjelmassa, joka tuli voimaan vuonna 2019, translain osittaisuudistuksia on mukana. On mielenkiintoista seurata, miten asia lähtee etenemään.

8. LÄHTEET

- Aarnipuu, Tiia (2008) *Trans. Sukupuolen muunnelmia*. Helsinki: Like.
- Alanko, Katarina (2014) *Mitä kuuluu sateenkaari nuorille suomessa?* Suomentanut Olavi Kaljunen. Helsinki: Unigrafia.
- Alhanen, Kai (2007) *Käytännöt ja ajattelu Michel Foucaultin filosofiassa*. Helsinki: Gaudeamus.
- Anttonen, Anneli & Lempiäinen, Kirsti & Liljeström, Marianne (toim.) (2000) *Feministejä: Aikamme ajattelijoita*. Tampere: Vastapaino.
- Beauvoir, Simone de (1949) *The Second Sex*. New York: Vintage Books.
- Berger, Peter L. & Luckmann, Thomas (1994) *Todellisuuden sosiaalinen rakentuminen*. Suomentanut Vesa Raiskila. Helsinki: Gaudeamus.
- Butler, Judith (2015/1990) *Hankala sukupuoli: Feminismi ja identiteetin kumous* (3. p.). Suomentanut Tuija Pulkkinen ja Leena-Maija-Rossi. Helsinki: Gaudeamus.
- Green, Jamison (2004) *Becoming a Visible Man*. Nashville: Vanderbilt University Press.
- Herrmann, Anne (1991) *Passing Women, Performing Men*. Teoksessa Laurence Goldstein (toim.) *The Female Body: Figures, Styles, Speculations*. Ann Arbor: University of Michigan Press.

- Huuska, Maarit (2010) *Transsukupuolisuuden tutkimus Suomessa*. Teoksessa Tuija Saresma & Leena-Maija Rossi & Tuula Juvonen (toim.) (2010) *Käsikirja sukupuoleen*. Tampere: Vastapaino.
- Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero (1993) *Diskurssianalyysin aakkoset*. Tampere: Vastapaino.
- Kaakkuri-Knuutila, Marja-Liisa (toim.) (1998) *Argumentti ja kritiikki. Lukemisen, keskustelun ja vaikuttamisen taidot*. Helsinki: Gaudeamus
- Kantola, Johanna (2010) *Sukupuoli ja valta*. Teoksessa: *Käsikirja sukupuoleen* (toim.) Tuija Saresma & Leena-Maija Rossi & Tuula Juvonen. Tampere: Vastapaino.
- Khosla, Dhillon (2006) *Both Sides now: One Man's journey through Womanhood*. San Francisco: Untreed Reads.
- Kuhar, Roman & Paternotte, David (2017) *Anti-gender campaigns in Europe: Mobilizing against equality*. London: Rowman & Littlefield International.
- Laki naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta 1986/609. Annettu Naantalissa vuonna 1986. Saatavilla sähköisesti osoitteessa:
<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1986/19860609>
- Laki transseksuaalin sukupuolen vahvistamisesta 2002/563. Annettu Naantalissa vuonna 2002. Saatavilla sähköisesti osoitteessa:
<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2002/20020563>
- Nousiainen, Kevät (2012). *Käsitteellisiä välineitä tasa-arvon erittelyyn*. Teoksessa Johanna Kantola, Kevät Nousiainen & Milja Saari (toim.) (2012) *Tasa-arvo toisin nähtynä. Oikeuden ja politiikan näkökulmia tasa-arvoon ja yhdenvertaisuuteen*. Helsinki: Gaudeamus
- Parker, Ian (1992) *Discourse dynamics : critical analysis for social and individual psychology*. London: Routledge.
- Perelman, Chaïm (1996) *Retoriikan valtakunta*. (alkup. L'empire rhétorique, 1977.) Suomentanut Leevi Lehto. Tampere: Vastapaino.
- Priya, Tanu & Panniko, Dhishna (2018) Production of Gender: A Study on Performativity in Female-To-Male Transsexuals. *Masculinities & Social Change*, 7(3). DOI: <http://dx.doi.org/10.17583/mcs.2018.3607>
- PTK12/2014 vp. Täysistunnon pöytäkirja 12/2014 vp.
www.eduskunta.fi/FI/vaski/Poytakirja/Documents/ptk_12+2014.pdf
- Pulkkinen, Tuija & Rossi, Maija-Leena (2006) *Suomentajilta*. Teoksessa Judith Butler (1990/2006) *Hankala sukupuoli*. Helsinki: Gaudeamus.

Rantala, Marjo (2019) *Laki ei ole sama kaikille sukupuolille, oikeustieteilijä sanoo*. Artikkelin on ilmestynyt Yliopisto-lehdessä Y/08/19.

<https://www.helsinki.fi/fi/uutiset/hyvinvointiyhteiskunta/laki-ei-ole-sama-kaikille-sukupuolille-oikeustieteilija-sanoo>

Repo, Jemima (2018) *Governing Juridical Sex: Gender Recognition and the Biopolitics of Trans Sterilization in Finland*. Ilmestynyt lehdessä *Politics & Gender* Heinäkuussa 2018. Cambridge University Press. DOI: 10.1017/S1743923X1800034X

Rojola, Lea (1996) *Ero*. Teoksessa Anu Koivunen & Marianne Liljeström (toim.) *Avainsanat: 10 askelta feministiseen tutkimukseen*. Tampere: Vastapaino.

Ronkainen, Suvi & Pehkonen, Leila & Lindblom-Ylänne, Sari & Paavilainen, Eija (2014) *Tutkimuksen voimasanat*. Helsinki: Sanoma Pro oy.

Suhonen, Malla (2007) *Transsukupuolisuuden näkymätön historia*. Teoksessa Kati Mustola & Johanna Pakkanen (toim.) (2007) *Sateenkaari-Suomi: seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen historiaa*. Keuruu: Like.

Vänskä, Anna-Mari (2012) *Muodikas lapsuus: lapset mainoskuviissa*. Helsinki: Gaudeamus.

Verkkolähteet (tarkistettu 17.2.2020):

<http://lapsiasia.fi/lapsiasiavaltuutettu/>

http://tieteentermipankki.fi/wiki/Semiotiikka:tyhj%C3%A4_merkitsij%C3%A4

<https://fra.europa.eu/fi/charterpedia/title/i-dignity>

<https://seta.fi/2017/04/06/euroopan-ihmisoikeustuomioistuin-transihmisten-pakkosterilisointi-ihmisoikeusloukkaus/>

<https://seta.fi/ihmisoikeudet/tasa-arvo-ja-yhdenvertaisuus/translaki/>

<https://seta.fi/sateenkaaritieto/sateenkaarisanasto/>

<https://seta.fi/sateenkaaritieto/sukupuolen-moninaisuus/intersukupuolisuus/>

<https://stm.fi/suomi-on-sukupuolten-tasa-arvon-edellakavija>

<https://www.erto.fi/tietoa-ertosta/tiedotteet/mediatiedotteet/3900-kysely-suomalaiset-tunnistavat-sukupuolten-vaelistae-tasa-arvoa-tyoeelaemaessae-mutta-vaehemmistoejen-oikeuksia-on-vaikea-arvioida>

<https://www.finlex.fi/fi/>

<https://www.insidehighered.com/news/2017/11/13/judith-butler-discusses-being-burned-effigy-and-protested-brazil>

<https://www.suomisanakirja.fi/itsem%C3%A4%C3%A4r%C3%A4misoikeus>

<https://www.tasa-arvo.fi/-/pride-viikon-blogi-tasa-arvolaki-ja-sukupuolen-moninaisuus> **B**

<https://www.tasa-arvo.fi/tasa-arvoaltuutettu> **A**

<https://www.tasa-arvo.fi/viranomaisen-velvollisuus-edistaa-sukupuolten-tasa-arvoa->

[koulutuksessa-ja-opetuksessa](#) **C**

<https://www.translaki2019.fi/>

<https://yle.fi/uutiset/3-10666212>

KvaliMOTV https://www.fsd.tuni.fi/metelmaopetus/kvali/L7_3_6_1.html

Setan lausunto 24.1.2019:

<https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/JulkaisuMetatieto/Documents/EDK-2019-AK-241369.pdf>
trasek.fi

Trasekin lausunto 24.1.2019:

<https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/JulkaisuMetatieto/Documents/EDK-2019-AK-240986.pdf>

Aineisto:

https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/Mietinto/Sivut/TyVM_16+2018.aspx

https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/PoytakirjaAsiakohta/Sivut/PTK_170+2018+6.aspx

https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/PoytakirjaAsiakohta/Sivut/PTK_141+2018+13.aspx

Lapsiasiavaltuutetun kertomus eduskunnalle 2018 K 5/2018 vp

[Tasa-arvoaltuutetun kertomus eduskunnalle 2018](#) K 22/2018 vp